

EGY ISMERETLEN JUHÁSZ GYULA VERS — JUHÁSZ GYULA ÉS SHAKESPEARE

I.

A Móra Ferenc reliquiák között egy verset találtam aláírás nélkül.

Hamlet prológus.

*Ma zord világot ábrázol színiünk
Vér karminába mártott az ecset
S egy-két napos foltot ha rávetünk,
Az is Hekáté színével szegett.
Ez estén minden csillagzat setét,
Amely víruszítja szörnyű végétét
Ködös Helsingör ifju hercegének,
Kit bölcs Hamletnek mond egy régi ének.
Bölcs Hamlet itt öntelke tükribe
Vizsgálva annyit nézeget bele
S magát gyötörve oly mélyen kutat :
A tört lap végre örültet mutat.
És akkor seprű és királyi bor
El nem választhatóan egybe foly
És bűnhődven a bíboros bítor,
Bünné lesz az erény, mely bünt torol,
Mert rongy világunk rongy törvénye ez :
Önterhitől rogy sirba a nemes.*

A vers alatt (1917. január 28) dátum, Móra Ferenc kezeírása. A vers remekbe szabott, tökéletes mű. Hangja, formája, muzsikája, kétségbeesett fájdalma Juhász Gyuláé, és rájövők, ez az ő kezeírása. A probléma magától adódó: hogyan került ez a kézirat Móra Ferenchez? Miért nem írta alá nevét a vers költője? Hogyan kerül a vers alá Móra feljegyzése? Miként lehetséges, hogy a költő e remekét nem vette fel későbbi gyűjteménye valamelyikébe? Avagy Juhász Gyula csak másolta volna valahonnan? Ha meg másolta, miért nem nevezte meg a vers eredetét?

A kutató számára az első lépés természetes volt: megnézte a Szegedi Napló 1917-es évfolyamának január 28-i számát, Móra feljegyzése alapján. S ott megtalálta *Csoda* címmel a Szegedi Színházban az 1917. január 26-án tartott Hamlet-előadás előtt a Shakespeare-ről elmondott Móra-beszédet. Ez a bevezető Shakespeare ihletésében született, méltó csodálata az *óriásnak*. Am a befejező sorok csak bonyolították a kutató problémáját: »Ellenkezésbe jutnék önmagammal, ha instrukciókat akarnék adni önöknek a darab élvezésére, és az én pár szál gyufámmal próbálnék bevilágítani a Hamlet mélységeibe, melyeket könyvtárak máglya fénye homályban hagyott. Én nem merészelem ezt, én merészebbet tettem ennél. Mint több Shakespeare-darabnak, valószínűleg a Hamletnek is volt pár soros prológja, amelyet az előadás megkezdése előtt az egyik színész elmondott a darab ismertetése gyanánt. A *Hamlet prológja nem maradt ránk, én íme megpróbáltam rekonstruálni a darabot*:« és itt a fent bemutatott vers — mint az egész bevezető csattanója — szóról szóra következnek.

Móra írta volna tehát? Hiszen a magáénak vallja. De akkor mit keres nála a Juhász Gyula-kézirat? Elképzelhetetlen, hogy Móra saját versének kéziratát a cikk megjelenése előtt Juhász Gyulának lemásolás végett adta volna, viszont egy későbbi, a már megjelent versről való másolat feltevéseinek ellenemond a kéziraton olvasható Móra kezétől származó dátum. Tehát a Juhász Gyula-kéziratnak már a cikk megjelenése előtt Móra birtokában kellett lennie.

Viszont az meg lehetetlen, hogy Móra az élő Juhász Gyula füle hallatára úgy vallja a magáénak a verset, hogy ahhoz előbb el ne nyerje a költő beleegyezését. De bárki fölteheti a kérdést: egy *Móra Ferencnek volt arra szüksége, hogy más tollával ékeskedjék?* A válasz: nem, nyilvánvalóan nem. Hát akkor hogyan lehetséges az, hogy Móra ország-világ füle hallatára a verset mégis magáénak vallotta?

De lássuk, milyen bizonyítékok szólnak Juhász Gyula szerzősége mellett.

1. Juhász Gyula eredeti kézírata. Semmiféleképpen sem képzelhető el, hogy Juhász Gyula csak amolyan kedvtelésből másolta volna le a verset a Szegedi Naplóból, de az sem,

hogy ezzel Mórának akart volna kedveskedni. Hacsak egyszerű másolat lenne a kézirat, a versnek »Hamlet prológja« címet kellett volna esetleg adnia a másolónak, nem pedig a *Hamlet prológus*-t, mely kétségkívül az eredeti cím, mert a Móra szövegben cím nincs, csak »Hamlet prológja« kifejezés.

2. Mórának egyetlen verse sincs, mely intellektuális ihletésű volna, viszont Juhász Gyula költészetének jórésze remekművek csodálatában fogant.

3. Hamlet — Shakespeare több Juhász-versnek a témája, ihletője, a költő érdeklődésének visszatérő tárgya. Juhász Gyulát már mint fiatal költőt megihletti Shakespeare. Első verskötetében Hamlet címmel verset ír:

*Itt tétovázom egy üres golyón,
Ahol a golyhók nászutakra járnak,
És tort ülök a halott álmokon
S dalokkal üzöm el az éjszakámat.*

(Hamlet).

A passzivitás modern Hamletje ő, aki érzi, hogy élete nagy tragédiájának, emberi magányosságának fő oka a cselekvéstől való félelme. Az idézett vers-részlet pesszimizmusának eredetét nagyszerűen megvilágítja Oláh Gáborhoz írott levelének egy részlete: . . . »Én őszintén vallani fogok. Gyáva és jellemtelen vagyok a szerelemben. Pupák, hülye, marha. Volt már vagy 5 ideálom, de a versírásnál többre egyiknél sem merészkedtem. Eszembe jut a Detlev von Liliencron verse: a lány és legény sűg, bűg, csokolózik — és János fönnt verseket olvas. Ez a refrénje az én rózsaszín-ködös idilljeimnek. *Magányos szerelem*«¹ (1908). *Shakespeare estéje* című versében a Szegedtől távol élő költő igazában önmagáról énekel:

*Az esti ködben, őszi esti ködben
Hazabotorkál véle a homály,
A dérütölte hold lassan kelőben:
Már itt az ősz és itt az este már.*

Magányosságán érzett fájdalmat egy levelében is elpanaszolja Oláh Gábornak: »Nagy magányosságban élek kedves Gáborom«.² Szegedről kiszakítva, mindenütt gyökértelemnek érzi magát, szülővárosától messze, mintha élete célját is elvesztette volna. Emberi magánya Hamleté, és kétségbeesésében a hamleti bölcsességét fenéki őríti:

*Nincsen itten bölcsesség és nincs vigasz!
A kályhában a szén gyönyörrel ég,
S én olvasom Hamlet történetét.*

(Könyvtár).

Shakespeare-ről arcképet mintáz, de úgy, hogy ebben alkotójára ismerünk:

*Kilenc óra. Ő lép most be éppen,
Tar homlokán lámpák derűje leng
S egy végtelenség mosolyog szemében,
Kék ibolyák, kék ég, kék tengerek.
Nyugodt gesztussal, mint aki leintí
A vágyakat már s a gondokat,
Leül szelíden s vígan emelintí
A serleget. Hogy mily békés az este
És hull az április hava,
Hamlet fiáról szól, kit nem felejthet
S föl sír mély gordonkaszáva.*

(Shakespeare halála).

Ha Petőfi szellemét idézi, Hamlet apja a hasonlat:

*Ki megjelenesz, ha egy század lejár,
Nem csillogásnak, de emlékezetnek,
Mint Hamlet apja s szólsz: Esküdjetek!
Esküdjetek és cselekedjetek!*

(Petőfi szellemének).

¹ Madácsy László: Juhász Gyula és Oláh Gábor költői barátsága, Délvidéki Szemle, 1943. 1. sz. 7. l.
² U. o.

Vojtina új ars poetikája című versében pedig az »örök szépséget« nem a valóságtól elvonatkoztatottan, hanem a remekműben, a *Hamlet*-ben látja megvalósulni:

Csákányt az ősi hazugságok falára,
De az örök szépség légyen tabu,
Az érckolosszus is ledől, hiába,
De Hamlet él, míg él a mélabu.

(Vojtina új ars poetikája).

4. Van Juhász Gyulának egy Shakespeare-ről szóló előadásvázlata, ebben Hamlet reája tett hatásáról ezeket írja *Lelki kalandjaim vagy utazásaim Hamlet körül az életben* összefoglaló cím alatt: »14 éves koromban: a történet érdekessége, a mese. 18 éves koromban: a Hamlet fiatal családott lelkének rokonsága. Később: betegen: Hamlet melankóliája és az enyém. Ma: Hamlet filozófiája, ahogy a 38 éves Shakespeare átélte és megalkotta«.

A fentebb idézett verseknek nagyszerű keretet ad ez az önvallomás, és megmagyarázza a *Hamlet* prológus gyötrődő bölcsének Juhász Gyulára emlékeztető rokonvonásait is.

A prológusban »bölcse Hamlet-ről énekel a költő, előadásvázlatában meg így nyilatkozik: »Hamlet bölcsész, filozófus, aki előtt a tett maga, az egyéni akció hiábavalóvá, fölöslegessé válik a nagy megismerés után, hogy az emberek ostobák és gonoszok, és a világ egy nagy börtön, Hamlet az embereket megveti, ha egyes embereket szeret is, Hamlet a világot is megveti, ha élni szeretne is«.

5. Végül a tartalmi dokumentumok mellett, — formai tényezők is Juhász Gyula szerzősége mellett szólnak. Költőnk nagyon kedvelte a jambikus lejtésű tízszótagú verssorokat. A jambikus lejtést tudatosan alkalmazza (rímeiben is), s egy-egy versében mindvégig megtartja. A *Hamlet* prológust is ebben a formában írta (a 7. és 8. verssor egy szótagzámmal több). Hasonló formájú versek: Tömörkény uccáján, Gyász magyarok, A tápai Krisztus, Az utolsó magyar, Gyermektemető stb. Ellenben Móra Ferencnek egyetlen verse sincs, mely formailag — de különösen zeneileg — a *Hamlet* prológushoz hasonlítana. A tízszótagú (5+5) verssorokat alkalmazza, de a jambikus lejtés csak egy-két sorában érezhető.

6. A *Hamlet* prológusban magas fokon jelentkező művészi sürítés Juhász Gyula költészetének egyik legjellemzőbb vonására vall. Míg Móra lírájában is inkább epikus, a sürítésnek ez a foka verseiben nem található.

7. Befejezésül: e cikkecske írójától nagyon messzire áll a szándék, hogy Móra Ferencet a vers elidegenítésével vádolja. Nem is lehet. A dolog a következőképpen történhetett: Móra megkérte Juhász Gyulát, írjon az ő *Hamlet*-bevezetőjébe illő prológust. Juhász Gyula megírta a verset, de mert Móra bevezetőjéhez készítette, a vers szerzőségről lemondott, ezért nem is írta alá. Sem Móra, sem Juhász Gyula a versnek nem tulajdonított különösebb jelentőséget, és szépen megfélemdtek róla. Ez a remek vers megérdemli, hogy Juhász Gyula költői oeuvre-jébe helyezzük.

II.

Előadásvázlat Shakespeare-ről és a *Hamlet*-ről*

Shakespeare 37—40 éves korában írta. *Hamlet* 1600—1604. *Giordano Bruno* 1583—1585 Angliában. 1600. vértanúhalála. *Michel Montaigne* 1580. Essays. A barátságáról, a szomorúságról, az öngyilkosságról, a jó és rossz relatív voltáról, a nevelésről. 1603 Florio angol ford. Sh. 66. szonettje és a nagy monológ. *Hofmannsthal*: Levél: Ph. Chaudos Verulami Baconhoz: melankólia 1603. *Albrecht Dürer*: Melankolia. 1601. *Johannes Shakespeare* + *Goethe*: *Wilhelm Meister*. — *Ludwig Börne*. — német filológusok és filozófusok. — *Brandes*: W. Sh. — *Alexander B*: *Hamlet*. *Musset* — *Freiligrath*. — *Apponyi, Ady*.

Shakespeare lírájáról: *Hamlet*. Habent sua fata libelli. *Anatole France* a *Divina Commedia*-ről. Ezek az igazi mély művek. *Hamlet* is. *Dante* is. *Don Quixote* is. *Faust* is. *Ilyen*: a görög szobrok nyílt szépsége mellett: *Taja királynő* feje. *Lionardo Giocondájának* és nőinek mosolya, *Rembrandt* clair obscurjének csodája, *Graeco* rejtelmes, túlvilági fénye. Nem a modern borzalom irodalom rejtelmességére gondolok. *Ewers*, *Meyrinck*. Az más. *Shakespeare Hamletje* és *Dosztojevszky Félkegyelműje* (*Myskin*) vagy *Karamazoffjai*: lényegükben rejtelmesek,

* A Szegedi Irodalmi Múzeum birtokában levő Juhász Gyula — emlékek között található ez az előadásvázlat, melyet a költő valószínűleg 1919-ben »a mi forradalmi korunkban« írt. A vázlatban a lényeglátó költőt és a lényegláttatásra törekvő tudóst ismerjük meg egyszerre. Az előadásvázlatot szövegében közöljük.

mert olyan mélyről jönnek : a lélek mélyéről. Nem a kísértet, lélek csodálatos és ijesztő Hamletben, de a Hamlet lelke maga. Habent sua fata. Lelki kalandjaim vagy utazásom Hamlet körül az életben. 14 éves koromban : a történet érdekessége, a mese. 18 éves koromban : a Hamlet fiatal csalódott lelkének rokonsága. Később : betegen : Hamlet melankóliája és az enyém. Ma : Hamlet filozófiája, ahogy a 38 éves Shakespeare átélte és megalkotta.

A Hamlet tragédia (mese) drámai szempontból. Saxo Grammaticus, Belleforest. Mi adott hozzá Shakespeare a magáéból : drámaiságot? A legdrámaibb szituáció : egy antidramatikus hős. A királyi udvar üzött nemes vada, amint vergődik, szabadulni akar, és elvesz a csapdában. Játék a játékban : H. örültséget és színházat játszik : kettősen érdekes és ezzel dráma módon érdekessé, hőssé válik. — Hamlet tragédiája : filozófus. A középkori miliőben (dán Elsenör) renaissance bölcsész. Wittenberga. Vítör. Verselő, dramaturg. A legjobb színház kritikus. Hamlet örült? Melankolikus. Melancholia agitata (passiva nem.) A betegség okai : fiatalságának nagy csalódása (19, majd 30 éves. *Miért?*) A szellem is hamleti lélek, de nem filozófus (nagy tirádája). Gertrud is hamleti lélek (passzív, fiát szereti és viszont.) A szellem : objektív kísértet. A mese (középkor) a néphit (latinul szólítani) de szubjektív okok is vannak : éjjel és éjszak, középkori babonák, Hamlet sejtése. Kikkel áll szemben Hamlet, hogy játszania kell az örülte? Claudius (jóvialis gazember) Polonius (okos öreg, félreértik sokan,) Laertes (reneszansz akaraterember, jó fiú, jó testvér, de erőszakos és kegyetlen ifjú). Hamlet és Shakespeare. Freud traumateutung. Költői álmában Sh. királyfi lesz, de. A nagy monológ. Élményalapot : apja halála, (öreg Hamlet) a fekete hölgy hűtlensége (Gertrud) és a kortársak irigysége (Laertes és Fortinbras) az udvar és a hatalmasok packázásai (a dán királyi udvar, Claudius-ustól Osrickig.) De az álom pszichológiája! Álomcenzura, álomeltolódás, álomszimbolika. A színhely : Dánia, az idő középkor. De Hamlet beszéde (I.) amelyben korholja a dőre dán ivási szokásokat, az angoloknak szól. (Luther VIII. Henrik ellen). De Hamlet nagy monológjában az *alattvaló* keserve tör ki lírai érrel. De : a barát hűtlensége az álomban (Wunscherfüllung) a legideálisabb hűség : Horatioé és a nőt az álomban a férfi eltaszítja, megbünteti, az álomban a férfi főlényben van a nővel szemben (Hamlet és Ophelia.) Zárdába menj! Hamlet bánásmódja a színészekkel! (líra). Hamlet problémái mind egy kérdésbe torkollanak : miért nem tud cselekedni H.? Sok oka van rá. Nem csak, mert akaratbeteg, nem csak mert félig elmebeteg, nem csak mert nem tud bizonyosat egy ideig, mert hiszen azután se cselekszik. És közben is cselekszik : leszúrja hebeburgyán Polóniust, halálba küldi Rosenkrancot és Guildensternert. Hanem : Hamlet bölcsész, filozófus, aki előtt a tett maga, az egyéni akció hiábavalóvá, fölöslegessé válik a nagy megismerés után, hogy az emberek ostobák és gonoszak és a világ egy nagy börtön.

Hamlet az embereket megveti, ha egyes embereket szeret is, Hamlet a világot is megveti, ha élni szeretne is.

Bacon-Shakespeare. Sh. megértette B-t., de B. nem tudta volna H-t ábrázolni! Giordano Bruno és Michel Montaigne filozófiája és Hamlet. Sh. magától is eljutott a hamleti filozófiához. Nem bölcselkedés, de az élet szenvedése és szemlélete révén. Hamlet kígyógyul végre melankóliájából : Laertes mérgezett tőre gyógyítja ki örökre. A többi néma csönd. Nem kell rejtelmeket keresni H-ben. H. maga úgy is, ahogy a költő megteremtette, a szíve véréből, az elméje aranyából : elég rejtelmes. Olyan, mint a természet titkai, mint a mély tengerek zenéje, a végtelen ég áttetsző mosolya, a nagy hegyek és nagy mezők csöndje. Minden kor minden fia megtalálja benne a maga képét, mint a tengerszemben. *A mi forradalmas korunk is : Kizökök az idő, ó kárhozat !* Musset, Freiligrath — Ady.

II. Richárd király lírája : egy királyi lélek rezignációja, fölemelkedése az elbukásban. Költővé lesz egy angol király és pedig Sh. által! (Példák).

Még egy királyi lélekről akarok beszélni, ez is nagy úr, nem király ugyan, csak Milano száműzött hercege, de nagyobb úr a királyoknál : mert szellemek fölött uralkodik. A Vihar Prosperójáról van szó, A Vihar : Sh. búcsúja a művészetétől. Sh. Prospero maszkjában (a színházakban is így adják). A költő ezután bölcs lesz, nem cselekszik, azaz alkot többé, csak szemlél. Nincsen többé sok köze az emberi szenvedélyekhez, vágyakhoz, gyönyörökhöz és bukásokhoz, túl van a tragikumon és komikumon : bölcs lett. Elnémul. Példa.

A hallgató Sh. lírája Stradfordban. E hallgatás is egy nagy lírai vallomás : az élet a legfőbb, az élet több, mint az alkotás, amely sohasem fejezheti ki tökéletesen alkotóját, legjobb esetben csak intencióit érezteti.

A bölcs, több mint a költő, és az élet tiszta szemlélete, a világszem tekintetével való nézése, a legfőbb, amit e földön elérhetünk. Gotamo Buddha, az indiai királyfi elment remetének az erdőbe, és a nyári éjszakában egy fa alatt szenderült át a nirvanába. W. Shakespeare, a stratfordi mészáros és kesztyűs fia, egy áprilisi estén, egy nagy fa alatt, vídám poharazás közben ment át a nem ismert tartományba, honnan...

Ő is bölcs volt, az élet bölcse volt.

Hamlet prologus

Ma norok világát ábrázol színiünk
Tör Karmínába mártott az eszet
S egy-két napos foltot ha rávetünk,
Az is Flekáté színével szegett.
Ex esten minden collagrat setét,
Amely virasztja szörnyű végzetét
Köölös Helöingör ifjú hercegének,
Kit böles Hamletnek mond egy régi inek.
Böles Hamlet itt önelke líkribe
Vérsgálva annyit nézeget bele
S magát gyötörve oly mélyen kutat:
A tört lap végre örüllet mutat.
És akkor seprű is királyi bot
El nem választhatóan cölybe foly
És bünhődven a bilorós bitor,
Bünné lesz az erény, mely bünt borol,
Mert rongy világunk rongy törvénye ex:
Bünterhitől rogy sirba a nemes.

(1917. január 28.)